

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Vangistuse mõju kinnipeetava perekonnale

Bakalaureusetöö

Sonja-Marie Aaslaid

Juhendaja: Simone Eelmaa, MA

Tartu 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1 Vangistuse mõju kinnipeetavale	5
1.1.1 Keskkonnamuutus.....	5
1.1.2 Vaimne tervis.....	6
1.1.3 Vabanemisperiood	7
1.1.4 Majanduslik mõju ja tööhõive	8
1.2 Vangistuse mõju perekonnale.....	10
1.2.1 Perekonnaliikme sotsiaalne surm.....	10
1.2.2 Abielu ja suhted	10
1.2.3 Mõju lastele.....	11
1.2.4 Majanduslik mõju	13
1.3 Ülevaade vanglakaristuse olukorrast Eestis.....	14
1.3.1 Lühiülevaade.....	14
1.3.2 Võimalused kinnipeetavaga suhtlemiseks	16
1.3.3 Varasemad uuringud Eestis.....	17
2. UURIMISKÜSIMUSED	18
3. METOODIKA	19
3.1 Valim.....	19
3.2 Andmekogumine.....	19
3.3 Andmete analüüs.....	20
3.4 Meetodi kriitika.....	21
3.5 Eetilised dilemmad ja eneserefleksioon.....	21
4. TULEMUSED	23
4.1 Majanduslik mõjutus.....	25
4.2 Vaimne mõju.....	26
4.3 Muutused igapäevaelus.....	27
4.4 Sotsiaalsed suhted	28
4.5 Omavahelised suhted	29
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	31
6. KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	34
ALLIKAD.....	35
LISAD.....	39
Lisa 1. Intervjuukava	39
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	40

SISSEJUHATUS

Kõigile on teada, et kui panna toime kuritegu, siis võib see lõppeda vanglakaristusega. Vangistus tähendab karistust läbi vabadusekaotuse. World Prison Population List andmetel hoitakse maailmas kinnipidamisasutustes kokku üle 11,5 miljoni inimese (Fair, Walmsey, 2021). Eestis on kinnipeetavate arv vanglates iga aastaga vähenenud. 2021 aasta lõpus oli kinnipeetavaid kokku 2189 (vangla.ee kodulehekülg, i.a).

Vangistus mõjutab kinnipeetavat väga palju. Sellest tulenevalt on esimeses alapeatükis ära kirjeldatud, kuidas vangistus kinnipeetavale endale mõjub. Eestis kehtiva vangistusseaduse (2021) § 6 lg 1 kohaselt on vangistuse täideviimise eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskuulekale käitumisele ning õiguskorra kaitsmine. Vanglas on kerge luua uusi kuritegelikke tutvusi, mille tagajärjel satutakse halvale teele ning järjekordselt vanglasse. Samuti on vanglates üleüldiselt rohkem vägivalda (Bachmann, 2015).

Tegu on olulise teemaga, kuna vangistus mõjutab populatsioonist väga suurt osa. Vangistuse mõju perekonnale ei ole aga Eesti kontekstis olulist tähelepanu saanud. Uuritud on õiguslikku poolt, näiteks magistr töö teemal „Kinnipeetava õigus suhelda lapsega“ (Kikerpill, 2021) ja bakalaureusetöö „Laps vanglas ema juures: spetsialistide tõlgendused lapse heaolust“ (Aas, 2018). Seega püüab käesolev bakalaureusetöö seda tühimikku täita. Bakalaureusetöö eesmärk on teada saada, milline on vangistuse mõju kinnipeetava perekonnale. Vangistuse mõju kinnipeetavale on laialdaselt uuritud. Tunduvalt vähem tähelepanu on saanud kõikide vangistatud inimeste perekonnad. Vangistuse mõju ulatub märksa kaugemale kui vaid vanglakaristust kandev inimene ja temaga seonduv. Vangistus avaldab mõju ka perekonnaliikmetele – vanematele, elukaaslastele, lastele ja teistele lähedastele.

Bakalaureusetöö raames viisin läbi seitse poolstruktureeritud intervjuud, millest üks oli intervjuueeritava soovil kirjalik. Intervjuud transkribeerisin ning kasutasin induktiivset kontentanalüüsi, et enda kahele uurimisküsimusele vastused leida. Intervjuud viisin läbi märtsis 2022.

Töö koosneb viiest osast. Esimeses osas on välja toodud teoreetilised ja empiirilised lähtekohad. Esimeses alapeatükis kirjeldan, kuidas mõjub vangistus kinnipeetavale endale.

Teises alapeatükis toon välja erialakirjanduses ja varasemates uuringutes selgitatu selle kohta, kuidas vangistus mõjutab kinnipeetava perekonda. Kolmandas alapeatükis annan ülevaate vangistuse olukorra kohta Eestis – kui palju on olnud viimaste aastate jooksul Eestis inimesi vangistatud. Teises osas on kirjeldatud minu kaks uurimisküsimust. Seejärel olen ära kirjeldanud valimid ja meetodid ning seletanud lahti tulemused. Tulemuste järel on järeldused ja diskussioon.

Sooviksin tänada enda juhendajat Simone Eelmaad ning retsensenti Teet Kajalat.

1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Järgnevalt annan ülevaate töö olulisematest teoreetilistest lähtekohtadest. Kõigepealt toon välja vangistuse mõju kinnipeetavale endale ning järgmisena mõju kinnipeetava perekonnale. Oluline on kõigepealt aru saada vangistuse mõjust kinnipeetavale endale, kuna see aitab mõista, mida tunnevad kinnipeetavad ja see omakorda aitab aru saada nende käitumisest. Seejärel annan ülevaate vangistuse olukorrast Eestis – toon välja statistika.

1.1 Vangistuse mõju kinnipeetavale

1.1.1 Keskkonnamuutus

Vanglasse sisse-elamine toimub järk-järgult, nagu ka muud muutlikud protsessid. Esmakordselt vanglasse jõudes avastavad kinnipeetavad, et nad on sunnitud kohanema sageli karmi ja jäiga institutsionaalse rutiiniga, nad jäävad ilma privaatsusest ja vabadusest ning on allutatud alandatud ja stigmatiseeritud staatusele (Haney, 2001). Samuti on nappides materiaalses tingimustes hakkama saamine stressirohke, ebameeldiv ja raske (Haney, 2001).

Elu vanglas ei meenuta tihti peale tavapärast eluviisi, millega inimene on harjunud. Nurse jt (2003) uuring keskendus keskkonnateguritele ning nende mõjust vaimsele tervisele. Üks nende uuringus osalenud kinnipeetav rääkis, kuidas näiteks ajalehed ja televiisor on ühendus ning kontakt välismaailmaga. Lugemine ja televiisori vaatamine aitab neil hoida aju tegevuses ning kinnipeetavad saavad keskenduda millelegi muule. Pikad perioodid vähese aktiivsuse ja/või vaimse stimulatsiooniga avaldavad kinnipeetavate vaimsele tervisele negatiivset mõju (Nurse jt, 2013).

Kinnises asutuses või kinnisel ravil olles hakkavad toimuma muutused ning see toimub aegamööda. Erinevad psühholoogilised mehhanismid, mida tuleb kohanemiseks kasutada, hakkavad muutuma ja tunduma loomulikumana ning nendega suudetakse harjuda. Seda protsessi soodustab see, kui institutsionaalsesse keskkonda siseneda juba varajases eas, enne kui isikutel on tekkinud võime ja ootus oma eluvalikuid kontrollida. Kuna asutuse nõudmiste ja küpse täiskasvanu autonoomia vahel on vähem pingeid, kulgeb kinnises asutuses olemine

vähemalt mõne noorema kinnipeetava puhul loomulikumalt ja vähem problemaatiliselt. (Haney, 2001)

Keskkonnamuutustega võib kaasneda ka keskkonnastress, mis mängib Cooperi ja Berwicki (2001) järgi olulist rolli ärevuse ja depressiooni tasemes, mida kinnipeetavad vangistuse ajal kogevad. Samuti tuleb nende uuringus välja, et erinevad tegevused, näiteks sportimine, hobid, haridusprogrammid vähendavad ärevust ning depressiooni. Siiski ei saa öelda, et need tegevused parandaksid kinnipeetavate heaolutunnet, kuna nad ei pruugi osalemiseks leida energiat ja entusiasmi (Cooper, Berwick, 2001).

Keskkonnamuutused toovad endaga kaasa stressi ja pinget. Igal inimesel on käitumisviisid ja hoiakud, mida endaga kaasas kanname. Niisamuti ka kinnipeetavatel – igal ühel neist on enda käitumisviisid ja hoiakud, mis võivad nende vanglakogemust kujundada. Morris jt (2012) on leidnud, et vanglateskkond avaldab mõju kinnipeetava suhtumisele, kohanemisele ja üleastumistele vanglas ning samuti ka vabanenud kinnipeetavate edasisele käitumisele. Uuringus keskenduti pingetele, mida kinnipeetavad vanglas olles taluvad ja sellele, kuidas ning milliste toimetulekumehhanismidega nad pingetele reageerivad (eriti keskenduti üleastumistele). Tulemused viitasid sellele, et vanglas talutav pinget oli seotud vägivallatsemisega vanglaseinte vahel. Korrelatsioon leiti ka vanglas väärkäitumise ja vabanemisjärgse retsidiivsuse (ehk korduvkuritegevuse) vahel (Morris jt, 2012).

1.1.2 Vaimne tervis

Vaimse tervise probleemide olemasolu kinnipeetavate hulgas kinnitab Maailma Terviseorganisatsioon (2022), kelle andmetel kannatab suur osa kinnipeetavaid ärevuse, depressiooni, sõltuvusprobleemide ja isiksusehäirete all. Samuti kinnitavad uuringud, et paljudes riikides kannatavad 10-15% kinnipeetavatest raskete ja püsivate psüühikahäirete käes, näiteks skisofreenia, bipolaarsus ning autism. Ka valdaval osal noortest kinnipeetavatest esineb vaimse tervise probleeme – pooled kannatavad käitumishäirete all ja ligikaudu kolmandikul noortest tüdrukutest on raske depressioon (Maailma Terviseorganisatsioon, 2022).

Igapäevased stressitegurid vanglas võivad olla privaatsuse puudumine, ülerahvastatus, vastandlikud suhted valvurite ja teiste kinnipeetavatega, vägivalda ohvriks langemine ja selle tunnistajaks olemine. Vabanemisel peavad endised kinnipeetavad tegelema püsivate stressiteguritega, milleks võivad olla sotsiaalne häbimärgistamine ja sotsiaalsete sidemete katkemine, näiteks töö ning perekond. (Massoglia, Pridemore, 2015)

Ka üksikvangistus suurendab psühholoogilise kahju tekkimist. Siinkohal ei ole mõeldud üksikvangistust kui vangistust üksikkongis, vaid kartserit. Üksikvangistus võib endaga kaasa tuua näiteks isutuse ja kaalukaotuse, unehäireid, ärevuse, paanika, raevu, emotsionaalse kontrolli kaotuse, hallutsinatsioone, samuti ka mõtted enesevigastustest. Üksikvangistuse negatiivsed tagajärjed on analoogsed post-traumaatilise stressihäire (PTSH) tagajärgedega. (Haney, 2012)

Väga kõrge stress võib tekitada psühholoogilise mõju. PTSH diagnoositakse patsientidele, kellel on mitmeid omavahel seotud traumapõhiseid sümptomeid, näiteks depressioon, emotsionaalne tuimus, ärevus, isoleeritus ja ülivalvsus. PTSH-d võib kinnipeetavate hulgas esineda kuni 10 korda rohkem kui populatsioonis üldiselt (Haney, 2012). Samuti võivad kinnipeetavad vanglas kogeda ka potentsiaalselt traumeerivaid sündmusi. Piper ja Berle (2019) liigitavad nende alla näiteks vägivalda ohvriks langemise, väärkohtlemise ja üksikvangistuse, mis võivad kahjustada inimese psüühikat.

Kõik eelnimetatud tegurid võivad viia mõned kinnipeetavad enesetapuni. Vanglates on kõrgem enesetappude määr kui üldpopulatsioonis ning see võib olla tingitud lisaks eelnimetatule ka vanglate karmidest tingimustest, millega kinnipeetav peab kohanema. (Cooper, Berwick, 2001)

1.1.3 Vabanemisperiood

Vabanemisperiood võib olla kinnipeetavate jaoks väga raske – vabanemisel rikutakse tihtipeale vabastuse tingimusi, endised kinnipeetavad võivad jääda kodutuks. Nende suremus esimeste nädalate ning kuude jooksul on tavalisest kõrgem. (National Research Council, 2008). Endiste kinnipeetavate kodutuks jäämise riski kinnitab ka 2010. aastal ilmunud raport (Busch-Geertsema jt), mis toob välja, et kodutuse ajendiks lisaks vanglast vabanemisele on veel ka

elamispiinnalt välja tõstmise ning perekonna lagunemine. Seejuures võivad viimased kaks põhjust ollagi tingitud just vangistusest (Busch-Geertsema jt, 2010).

Harding jt (2017) uuringust selgub ka, et varasem vangistus võib soodustada ka järgmist vangistust. Näiteks suurendab vanglakaristuse määramine tingimisi karistuse asemel 20% võrra tõenäosust, et isik satub kolme aasta jooksul peale vabanemist uuesti vanglasse. See tähendab, et vangistuse suurenemine on mingil määral iseeneslik. Sama uuringu tulemused (Harding jt, 2017) näitavad, et samade isikute uue vangistuse põhjuseks ei ole uute kuritegude eest süüdimõistmine, vaid tingimisi vabastuse rikkumine.

Üks pakilisemaid probleeme vabanenud kinnipeetavate jaoks on vanglast lahkumisel vajalike ressursside olemasolu – toit, riietus ja majutus vabanemisele järgnevatel päevadel. Kuna äsja vabanenud kinnipeetavatel on piiratud võimalused, siis naasevad paljud vanglast vabanenud inimesed elama enda pereliikmete juurde (Raphael, 2011). Endised kinnipeetavad on vabanemisel halvas olukorras, kuna neil on vähe ressursse, et toime tulla ja samuti ei pruugi nad osata neid väheseidki ressursse paindlikult kasutada (Schnittker, John, 2007). Nendel kinnipeetavatel, kes suutsid vangistuse ajal säilitada head suhted enda perekonnaga, ei olnud vabanemisel majutusega probleeme (Markson jt, 2015). Seega on karistuse kandmise ajal oluline säilitada tugevad perekondlikud suhted. Samuti toetuvad vanglast vabanenud ka töö leidmisel eelkõige perekonnale (Berg, Huebner, 2011).

1.1.4 Majanduslik mõju ja tööhõive

Nagu eelnevalt mainitud, on vabanemisperiood endiste kinnipeetavate jaoks raske. Apel ja Ramakersi (2018) artikkel kinnitab, et vabanenud peavad silmitsi seisma mitmete väljakutsetega, näiteks narkootikumide kuritarvitamine, ebastabiilsed ja kättesaamatud töövõimalused, vaimse ja füüsilise tervise probleemid ning üldine sotsiaalne isoleeritus. Need on väljakutsed, mis tõenäoliselt piiravad ka tööhõivelisi (töö leidmise ja selle saamise) väljavaateid. Tööandjate arvamus on, et varasemalt vangistatud isikud on objektiivselt vähem töövõimelised kui mittevangistatud isikud. Seda põhjendatakse sellega, et varasemalt vangistatud isikud on jäänud pikemaks ajaks tööturult välja, mis muudab neid vähem kogenenuks või vähem võimekaks töötajaks (Apel, Ramakers, 2018). Paljud endised

kinnipeetavad leiavad ka, et tööandjad ei tunne ennast mugavalt varasemalt karistatud inimeste palkamisel (Visher jt, 2010). Tõrjumine tööturul vähendab motivatsiooni püüelda töövõimaluste suunas ning endised kinnipeetavad tunnevad, et nad väärivadki halvemat ja ebakindlamat tööd. Paljud kandideerivad väga erinevatesse valdkondadesse, kuid sageli tulutult. Kui töökoht on saadud, siis võib nende kriminaalne taust segada karjääriredelil tõusmist ja edutamist (Sheppard, Ricciardelli, 2020).

Vangistusele eelnev töökogemus on oluline selleks, et naasta peale vangistust uuesti tööle. Visher jt (2010) uuringust selgub, et need inimesed, kellel puudub varasem või pidev töökogemus, töötasid ametlikus töökohas peale vabastamist oluliselt vähemat aega kui need, kellel varasem töökogemus olemas oli. Lisaks tuli välja, et kõige edukam töökoha saamise strateegia oli naasmine enda eelmise tööandja juurde. See paneb kogemusega inimesed taas haavatavasse positsiooni (Visher jt, 2010). Töökoha säilitamine on samuti endiste kinnipeetavate jaoks probleem. Samast uuringust tuleb välja, et kaheksa kuud peale vabanemist ütles 65% vastanutest, et on teatud aja töötanud, kuid küsitluse hetkel olid vaid pooled endiselt tööl.

Visher jt (2004) Baltimore's läbiviidud uuringust (N=324) selgub, et finantsiline seis tekitab vabanenud kinnipeetavate jaoks probleeme. Ligi pooled (47%) uuringutes osalejatest vastasid, et neil on olnud peale vangistust raske ennast rahaliselt üleval pidada. Kahel kolmandikul vastajatest olid ka muud rahalised kohustused nagu näiteks võlad ja/või lastetoetused. Kui enne vangistust majandasid üle poolte vastajatest ennast ise (ehk käisid tööl), siis peale vangistust lootis suur osa inimestest rahalise toetuse saamiseks oma perekonna peale (Visher jt, 2004).

Maroto (2015) artiklist tuleb välja, et endised kinnipeetavad on vara omamise koha pealt halvemas olukorras kui need, kes pole kinnipidamisasutuses olnud. Varem vangistatud isikutel on väiksem tõenäosus vabanedes saada koduomanikeks ehk osta endale kodu. Kinnipeetavatel oli vangistamisjärgsetel aastatel keskmiselt vähem vara kui vangistusele eelnevatel aastatel. See tähendab, et vangistusel ja jõukusel on omavaheline seos (Maroto, 2015).

1.2 Vangistuse mõju perekonnale

Vangistus ei mõjuta üksi vaid kinnipeetavat ennast, vaid ka tema perekonda. Järgnevalt on välja toodud erinevad aspektid, mis võivad kinnipeetava perekonda mõjutada.

1.2.1 Perekonnaliikme sotsiaalne surm

Doka (1989) arutelu õigusteta leina (*disenfranchised grief*) kohta kontseptualiseerib vangistuse tõttu häiritud perede elukorralduse mõistmiseks. Õigusetu lein tähendab seda, kui inimene kogeb kaotust, mida ei saa avalikult tunnistada, avalikult leinata või sotsiaalselt toetada. Selline lein võib tekkida mitmel põhjusel, näiteks siis, kui suhet ei tunnistata, kuna leinava ja surnu vahelised sidemed ei põhine sotsiaalselt heaks kiidetud või avalikult tunnistatud sugulussidemetel. See on tõenäoline paljudele vangistusest mõjutatud peredele, enim just elukaaslaste ja sõprade puhul, keda seovad mitteametlikud sidemed, mitte juriidilised ja/või veresugulussidemed. Samuti on õigusetu lein iseloomulik ka kaotusele, mida ei tunnistata avalikult ja mis ei ole määratletud kui sotsiaalselt olulisena. Nagu ka muudesse kinnistesse asutustesse määramine, võib vangistus kujutada lähedase sotsiaalset surma ning pereliikmed võivad kogeda tugevat kaotuse tunnet (Doka, 1989). Psühholoogiliselt süvendab õigusteta lein leinajate probleeme ja emotsionaalseid reaktsioone.

1.2.2 Abielu ja suhted

Apel kirjutab enda 2016. aasta artiklis, kuidas tema uuringu tulemused viitavad sellele, et vangistus on lõhestav nii olemasolevatele kooseludele, vabaabieludele kui ka pikaajalistele suhetele. Samuti tõi ta välja, et lahkumineku põhjused eksisteerivale suhetele on tugevad ja kohesed ning löövad välja kõige varasemalt vanglast vabanemisele järgneval kuul ja kestavad vähemalt viis aastat pärast vabanemist. Samuti on pikaajalised väljavaated abielule pärast vangistust oluliselt vähenenud (Apel, 2016).

Seda, et eelnev vanglakaristus võib kahjustada pereloomise väljavaateid ja lükata edasi või katkestada jäädavalt abielusid, kinnitab ka Apel jt artikkel (2010). Vangistus võib kahjustada

ka terveid abielusid, suurendades seejuures lahtuse ohtu. Samas artiklis on välja toodud ka häbimärgistamise perspektiiv. See tähendab, et praegused või tulevased kaaslased peavad endisi vange ebasobivateks abielupartneriteks. Häbimärgistamine võib toimida ka teisel viisil, piirates endiste vangide sotsiaalseid võrgustikke, mis omakorda piirab võimalust kohtuda potentsiaalsete uute partneritega (Apel jt, 2010).

Seda kinnitab ka Uus-Meremaal läbi viidud uuring (Roguski, Chauvel, 2009), kus kinnipeetavad kirjeldasid, et vangistuse ajal katkesid nende abielud ja isiklikud suhted, eriti pikema aja möödudes. Kinnipeetava enda jaoks tekitas sõpruse, perekonnaliikme või partneri toetuse kaotamine nii vangistuses kui ka vabanemisel üksildustunnet, eraldatust ja tugivõrgustike puudumist.

Suurema osa pereliikmete jaoks oli aga endise kinnipeetavaga suhete uuesti alustamine esimestel kuudel peale vabanemist üsna lihtne. Enamus kinnitas, et nende suhted muutusid tänu nende sugulaste vabastamisele tugevamaks ja/või lihtsamaks (Shollenberger, 2009).

Vähenenud kontakt enda partneriga võib kaasa tuua stressi ja depressiooni. Sellest edasi võib tekkida sotsiaalne isolatsioon, mis on tingitud soovimatusest kodust lahkuda. Perekonnaliige hakkab seetõttu rohkem töölt puuduma ning selle tõttu võib hakata vähenema ka sissetulek (Comfort jt, 2016).

Pereliikme vangistamine avaldab ülejäänud perekonnale enamasti negatiivset mõju, eriti emotsionaalselt. Seda kinnitas Uus-Meremaal läbi viidud uuring (Hanna jt, 2009). Sageli tekkis perekonnaliikmetel stress, mis mõjutas nende vaimset ja ka füüsilist tervist (Hanna jt, 2009). Samuti tunnevad perekonnaliikmed vangistuse ajal abitust (Taylor, 2016).

1.2.3 Mõju lastele

Vanema vangistus mõjutab laste elu mitmeid aspekte ning seda erineval määral. Vanema kaotus võib oluliselt mõjutada lapse emotsionaalset, psühholoogilist, arengulist ning finantsilist heaolu (Travis jt, 2005). Kohene mõju võib avalduda häbitunde, sotsiaalse häbimärgistamise, rahalise toetuse kaotuse, vanematega nõrgenenud sidemete, perekonna

muutuse koosseisu või halbade koolitulemuste kaudu. Mida rohkem saab vangistatud vanem enda last reaalselt näha, seda paremini saavad nad aru lapse arengust ja säilitavad nendega tugevama sideme (Nesmith, Ruhland, 2008). Pikaajalised mõjud võivad olla vanemliku autoriteedi kahtluse alla seadmine, negatiivsed arvamused politseist ning süsteemist, halb stressi ja traumaga toimetulek ning põlvkondade vahelise kuritegeliku käitumise mustrid (Travis jt, 2005). Samas võib vanema nägemine vähendada negatiivsete arvamuste tekkimist ja aidata hoopis paremini mõista vangistuse olemust ja karistussüsteemi (Nesmith, Ruhland, 2008).

Dobbie jt (2018) viisid Rootsis läbi uuringu, mille tulemused viitavad sellele, et väikelastega vanemate vangistamine suurendab märkimisväärselt vaesuse ja kuritegeliku käitumise põlvkondadevahelist püsivust isegi ulatuslike sotsiaalsete turvavõrgustikega jõukates riikides. Samuti tuuakse välja, et vanemliku vangistuse negatiivsed tagajärjed tulenevad nii vanema vanglasse kaotuse esmasest šokist kui ka sageli sellele järgnevast vangistuse ja vabastamise tsüklist, mitte muutustest majanduslikes ressursides või perestruktuuris. Vanema vangistamine lapsepõlves suurendab oluliselt teismeeas kuritegevust ja rasedust ning vähendab oluliselt varases eas töötamist (Dobbie jt, 2018).

Mõju lapsele võib olla ka varjatud. Lapsed, kelle vanem(ad) on vangistuses, peavad toime tulema muutunud elukorralduse ja hooldussüsteemiga – näiteks elama vanavanematega, leppima uue vanemaga (st kasuisa või kasuemaga) või minema kasuperre (Davis jt, 2011). Ema vangistus on lapse jaoks eriti lõhestav, kuna enamasti on emad laste peamised hooldajad. Nendes peredes, kus ema on vangistuses, on vanavanematel oluline hooldaja roll (Davis jt, 2011).

Vangistus võib häirida vanema ja lapse vahelisi suhteid, kuna vangla külastamise poliitika ja tavad ei ole sageli koostatud laste vajadusi kajastama ega pole suunatud vanema ning lapse suhte säilitamisele (Hairston, 2007). Suhte säilitamist võib piirata ka kinnipeetavale antud telefonikõnede või kirjade vastuvõtmiste arv, aga ka vanglakülastuse eeskirjad ja karmid reeglid, mis võivad muuta vanglakülastused negatiivseks kogemuseks peredele ja lastele (Hairston, 2007).

Laste hooldajad mängivad lapse ja tema vanema suhtes olulist rolli. Mida rohkem käiakse lapsega vangistatud vanemal külas, seda otsesem on nende omavaheline suhe (Nesmith,

Ruhland, 2008). Lapsed tunnevad ennast vanemaga rohkem seotud ning muretsevad nende pärast vähem, kui neil on ligipääs enda vangistatud vanemale (läbi telefonikõnede või kokkusaamiste) (Nesmith, Ruhland, 2008).

Vangistuse kõige sagedasemad mõjud lastele on ärevus, kaotustunne ja vastutus oma vanema vangistuse eest (Roguski, Chauvel, 2009). Nendele samadele põhjustele on viidatud ka vanglateenistuse kodulehe lasteleheküljel ning selgitatud, et vanema vangistus pole lapse süü ega seotud lapsega.

1.2.4 Majanduslik mõju

Emadele, kelle partnerid on vanglas, avaldab muret kindlustunne eluasemes, kuna erinevad eluasemepiirangud ja üürileandjad võivad taunida kriminaalse taustaga inimesi (Geller, Franklik, 2014). Pereliikme vangistus võib ohustada eluaseme turvalisust ka selle poolest, et üür ja/või laenud jäävad samaks vaatamata sellele, et perekonna sissetulek vähenes (Dickies, 2013). Pered võivad kukkuda sügavamale vaesusesse, kuna emad peavad suutma säilitada oma töökoha, mis tekitab stressi ja pingeid aina juurde. Perede majanduslikku olukorda raskendavad täiendavad rahalised väljaminekud, näiteks juristi palkamine või erinevad kohtukulud (Geller, Franklin, 2014).

Kuna vanglakõned, külastused ja erinevad juriidilised tasud võivad minna väga kalliks, peavad pered enda sissetulekuid suurendama. Selleks võivad naised töötada korraga mitmel töökohal. Tihtipeale võtavad naised vastu madalapalgalised töökohad, et suuta arved õigeteks aegadeks ära maksta. (Bruns, 2019)

Enamik mehi panustas oluliselt enda leibkonna sissetulekusse enne vangistust. Travis jt (2005) märkisid, et 68% vangistatud isadest olid eelnevalt perekonna peamised sissetulekuallikad. Seega suureneb vaesuse määr kui madala sissetulekuga perest eemaldatakse üks sissetulekuallikas (Mumola, 2000).

Texases läbi viidud uuringu kohaselt (Shollenberger, 2009) toetas perekond vabanenud perekonnaliiget mitmel viisil. Üle kahe kolmandiku (68%) pereliikmetest pakkus tuge

eluasemega ja selle leidmisega – perekonnaliige võeti enda juurde mõneks ajaks elama või aidati leida talle päris oma koht. Alla poolte vastanutest lubas endisel kinnipeetaval jääda pereliikme juurde igaveseks ning teised pakkusid eluaset vaid kokkulepitud ajaks. Samuti toetasid perekonnad endist kinnipeetavat ka rahaliselt, kuid ka seda teatud piires. Ligi pooled olid nõus rahaliselt toetama seni, kuni kinnipeetav endale töökoha leiab. Perekonnaliikmed rõhutasid ka, et rahaline toetus oli siiski osutunud neile väljakutseks ning nad tundsid muret iseenda rahalise olukorra pärast. Kinnipeetavale oldi ka emotsionaalseks toeks ja prooviti aidata nii palju, kui osati (Schollenberger, 2009).

Rahalise olukorra parandamiseks võivad perekonnad olla sunnitud laenu võtma. Šotimaal läbi viidud uuringust (Dickie, 2013) selgus, et kolmandik vastajatest (N=24) võttis laenu, et rahaliselt hakkama saada. See aga tõi peaaegu kõikide jaoks endaga kaasa võlgade suurenemise. Osad pered kasutasid laenu ära esmavajaliku soetamiseks (toit, riided, kütus), teised aga eelmiste laenude maksmiseks. Samuti otsitakse rahalist tuge ka teistelt pereliikmetelt ja/või sõpradelt, mis võib peresuhteid kahjustada (Dickie, 2013).

1.3 Ülevaade vanglakaristuse olukorrast Eestis

Igal aastal pannakse toime tuhandeid kriminaalkuritegusid. Oluline osa nendest jõuab ka kohtumenetlusse ning osale kohtu alla antud inimestest määratakse karistuseks vangistus.

1.3.1 Lühiülevaade

Ülevaate eesmärk on anda lisainformatsiooni, millised on Eesti vanglad, kui palju on kinnipeetavaid ning millised on võimalused kinnipeetavaga suhtlemiseks. See, kui palju ja millistel viisidel on kinnipeetavatel võimalik perekonnaga suhelda, annab suurema arusaama vangistuse mõjust nii kinnipeetavale endale kui ka tema perekonnale. See selgitab ka, milline on nende omavaheline suhe ja suhtlus. Samuti aitab ülevaade mõista, milline on Eesti vanglasüsteem.

Esmalt on oluline vahet teha, kas tegemist on kinnipeetava või süüdistatavaga. Eestis kehtiva vangistusseaduse (2021) § 2 kohaselt defineeritakse, et kinnipeetav on käesoleva seaduse tähenduses vanglas vangistust kandev süüdimõistetud. Süüdistatav on kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku (2021) § 35 lg 1 kohaselt isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti käesoleva seadustiku § 226 kohaselt või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe.

Eestis on hetkel kolm vanglat — Tartu, Tallinna ja Viru vangla. Käesoleval hetkel viibib vangistuses 2135 inimest (23.05.2022 seisuga, vaadatud 23.05.2022), nendest 361 vahistatuna ning 1774 süüdimõistetuna. Nende hulgas on ka neli alaealist ning 88 naist (vangla.ee kodulehekülj, i.a). 2021. aasta lõpuks oli Eesti vanglates ja arestimajades kokku 2189 inimest (kriminaalpoliitika.ee kodulehekülj, i.a).

Tallinna Vanglas on osakond, kus lapseootel naised või lastega emad saavad olla ja kasvatada enda lapsi kuni 4-aastaseks saamiseni. Ema ja laps on teistest kinnipeetavatest eraldatud ega puutu nendega kokku. Neile on loodud mugavamad elutingimused, et võimaldada laste arenguks võimalikult normaalset keskkonda, nad võivad käia vangla territooriumil oleval mänguväljakul ja külastada vangla raamatukogu. Samuti saavad nad vangla kaupluse vahendusel osta lapsele vajalikke asju (vangla.ee kodulehekülj, i.a).

Tabel 1. Kinnipeetavate arv Eesti vanglates viimase 10 aasta jooksul

	KOKKU	MEHED	NAISED	ALAEALISED
2012	3371	3122	164	36
2013	3123	2967	156	33
2014	3034	2767	154	33
2015	2823	2668	155	24
2016	2864	2706	178	29
2017	2723	2576	144	20
2018	2584	2461	123	14
2019	2487	2375	112	15
2020	2366	2263	97	5
2021	2189	2088	101	5

Allikas: Kriminaalpoliitika.ee koduleht.

Ülaltoodud tabelis (Tabel 1) on välja toodud kinnipeetavate arv Eestis viimase 10 aasta jooksul. Kinnipeetavate arv on oluline, et saada aru kui suureks võib ulatuda mõju kinnipeetavate perekondadele. Selle kohta, kui palju on igal kinnipeetaval perekonnaliikmeid, keda vangistus mõjutada võib, ei ole ega peagi andmeid olema. Samuti ei tea me seda kui mitmel kinnipeetaval on lapsed, et saaks teada mitut last Eestis vangistus mõjutab. Tabelist tuleb välja, et kinnipeetavate arv on iga aastaga aina vähenenud. Võrreldes aastat 2012 ja 2021 on kinnipeetavate koguarv langenud üle tuhande võrra. Langustrendi näeb väga hästi alaealiste kinnipeetavate tulbast, kuna 10 aastaga on alaealiste kinnipeetavate arv vähenenud umbes seits korda. Oluline on ka märkida, et alaealiste kinnipeetavate arv on juba arvestatud meeste ja naiste koguarvu sisse ja seda, kui suure osa moodustavad alaealistest naised või mehed, ei ole välja toodud. Alates 2012. aastast on kinnipeetavate arv arestimajades viibivate vahistatute ja kriminaalkaristust kandvate isikutega koos.

1.3.2 Võimalused kinnipeetavaga suhtlemiseks

Kinnipeetavaga suhtlemiseks on mitmeid viise: kirjavahetus ja telefonikõned (Vangistusseadus, § 28), lühi- (Vangistusseadus, § 24) ja pikaajalised kokkusaamised (Vangistusseadus § 25) ning lühiajaline väljasõit (Vangistusseadus, § 32). Kirjavahetusele on õigus nii süüdimõistetul kui ka vahistatul. Nende saadetud kirjad ja telefonikõned on nende enda kulul (Vangistusseadus, § 28 lg 2). Erandiks on kirjad, mis on adresseeritud õiguskantslerile, vanglatele, presidendile, prokurörile, uurijale või kohtule (Vangla sisekorraeskiri, § 47).

Lühiajaline kokkusaamine on lubatud nii süüdimõistetule kui ka vahistatule korra kuus (Vangistusseadus, § 24 lg 1) ja selle kestvus on kuni 3 tundi (Vangistusseadus, § 24 lg 2). Kokku võib korraga saada kuni kahe täisealise isikuga (Vangla sisekorraeskiri, § 31 lg 3). Lühiajaline kokkusaamine toimub kinnipeetava või kokkusaaja kirjaliku taotluse alusel või kokkusaaja suulise taotluse alusel, kui kinnipeetav on kokkusaamisega nõus (Vangla sisekorraeskiri, § 32 lg 1).

Pikaajaline kokkusaamine on võimaldatud samuti nii süüdimõistetutele kui ka vahistatutele vähemalt üks kord kuue kuu jooksul (Vangla sisekorraeskiri, § 45). Kokkusaamine toimub

vangla selleks ette nähtud ruumides, kus kokkusaajal ning kinnipeetaval on võimalik omavahel suhelda, süüa teha, pesta ja magada. Pikaajalisel kokkusaamisel ei ole pidevat järelevalvet ning kestab üldjuhul ööpäeva (Vangla sisekorraeeskiri, § 41 lg 1). Kokkusaamine võib toimuda abikaasa, isa, ema, vanaisa, vanaema, lapse, lapsendaja, lapsendatu, võõras- või kasuvanema, võõras- või kasulapse, venna või õega (Vangistusseadus, § 25 lg 1). Pikaajaliseks kokkusaamiseks on kinnipeetaval vaja esitada taotlus vähemalt kuu aega enne soovitud kokkusaamist (Vangla sisekorraeeskiri, § 42 lg 1 ja 2). Vanglal on õigus loa andmisest keelduda kui on alust kahelda kokkusaaja maines, kui üks kokkusaamine on kuue kuu vältel juba olnud või kui kokkusaamine võib olla ohtlik vangla julgeolekule, kinnipeetava või kokkusaaja tervisele (Vangistusseadus, § 25¹ lg 1).

Lühiajalise väljasõidu taotluse võib esitada kinnipeetav, kes on talle määratud karistusest ära kandnud vähemalt ühe aasta, kuid see nõue ei kehti avavanglas viibiva kinnipeetava kohta (Vangistusseadus, § 32 lg 1). See õigus on ainult süüdimõistetul, vahistatul seda õigust ei ole.

1.3.3 Varasemad uuringud Eestis

Nagu eelnevalt mainitud, siis pole vangistuse mõju kinnipeetava perekonnale Eestis suurt tähelepanu saanud. Siiski on töid, mis haakuvad minu teemaga natukenegi. Näiteks kirjutas Helin Kikerpill enda 2021. aasta magistritöö sellest, millised on kinnipeetava õigused suhelda lapsega ning tõi välja, kuidas see aitab kaasa karistuse kandmisele ning kinnipeetava edasisele tulevikule. Lisaks kirjeldas ta kitsaskohti vanglavälise suhtlemise ja vangistuse täideviimise eesmärgi vahel (näiteks, kuidas Eesti pole üle läinud kaasaegsetele meetoditele ehk eksisteerivad ainult telefonikõned kui mujal riikides kasutatakse ammu Skype'i ühendust).

Samuti on Eestis uuritud vangistatud emasid ning nende laste heaolu tõlgendusi lähtudes spetsialistide arvamusest (Aas, 2018). Lastekaitsetöötajad on välja toonud, et ema ja lapse vaheline kontakt on oluline, et nende vahel tekiks kiindumussuhe. Töö autor leiab, et vangla toetab lapse heaolu ja arengut igal võimalusel, kuid probleem tekib ema vanglast vabanemisel, kus ema peab suutma tagada lapse heaolu (Aas, 2018).

2. UURIMISKÜSIMUSED

Minu eesmärk on teada saada, kuidas on vangistus mõjutanud kinnipeetava perekonda. Sellest tulenevalt olen püstitanud kaks uurimisküsimust:

1. Millistel viisidel mõjutas perekonda perekonnaliikme vangistus?

Selle küsimuse abil saan teada põhilised muutused perekonnas ning kuidas vangistus mõjutas perekonnaliikmeid.

2. Millised muutused igapäevaelus kaasnesid perekonnaliikme vangistusega?

See küsimus aitab mõista igapäevaseid muutusi perekonna toimimisel ja milline on konkreetse perekonna struktuur.

3. METOODIKA

Bakalaureusetöös otsustasin kasutada kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivse uurimistöö eesmärk on mõista ja seletada sotsiaalsed fenomenid. Uuritakse inimeste kogemuste olemust, mille tulemusena luuakse tihe kirjeldus (Draper, 2004: 641-643).

3.1 Valim

Minu töö valim koosneb seitsmest täiskasvanust, kelle lähedane on viimase viie aasta jooksul viibinud või on praegu vangistuses. Intervjuude käigus ei küsinud ma vastajate isikuandmeid ega näiteks vanust. Vanus ei mänginud minu uuringus rolli, kuna oluline on kogemus. Vanusevahemiku määramisel oleksin ma valimit kitsendanud.

Värbamiseks kasutasin mugavus- ja lumepallivalimit, kuna see andis mulle ligipääsu inimestele, kellele ma niisama ligi ei pääseks. Värbamist alustasin esmalt tutvusringkonna seast ning seejärel tegin postitused Facebooki gruppidesse „Ekskursioonid vanglatesse/Kuritegevusest vabaks/Vangla subkultuur“ ja „Problems of Estonian Prisons“.

Kokku võttis minuga ühendust 15 inimest, kuid kaheksa neist ei vastanud minu etteantud kriteeriumitele (ehk pereliige viibib hetkel või on viibinud viimase 5 aasta jooksul vangistuses). Need kaheksa inimest olid ise olnud kinnipeetavad. Lisaks oli kaks inimest, kellest üks ei ilmunud intervjuule kohale ja teine soovis intervjuu andmisest loobuda. Tegemist võib olla mõne inimese jaoks tundliku teemaga, mistõttu on intervjuust loobumine või kohale mitteilmumine mõistetav.

3.2 Andmekogumine

Andmete kogumiseks viisin läbi intervjuud. Selleks koostasid oma püstitatud uurimisküsimuste põhjal poolstruktureeritud intervjuukava (Lisa 1) ja viisin läbi kuus

individuaalset intervjuud seitsme inimesega, kelle perekonnaliige viibis hetkel või on viibinud vangistuses. Ühe intervjuu viisin läbi ka intervjuueeritava soovil kirjalikult. Poolstruktureeritud intervjuu jääb struktureeritud ja mittestruktureeritud intervjuu vahele. Sellise intervjuuvormiga kasutatakse varem koostatud intervjuukava, kuid vastavalt vajadusele võib muuta küsimuste järjekorda ning küsida juurde täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2014). Antud probleemi puhul on poolstruktureeritud intervjuude läbiviimine kõige mõttekam, kuna nii saavad minu intervjuueeritavad ise vabalt rääkida enda tunnetest ja mõtetest. Eelnevalt piloteerisin intervjuuküsimused, et testida, kas sõnastus oli sobiv ja kas küsimused olid arusaadavad. Intervjuude pikkuseks kujunes keskmiselt 25 minutit. Intervjuud viisin läbi märtsis 2022. aastal.

3.3 Andmete analüüs

Pärast intervjuusid transkribeerisin need ja kasutasin induktiivset kontentanalüüsi, et leida minu uurimisküsimustele vastused. Kvalitatiivse sisuanalüüsi ehk ka tavapärase sisuanalüüsi juures ei kasutata fikseeritud koodidega kodeerimisjuhendit ega mõõtmisskaalaid (Kaalmus jt, 2015). Koode ning kategooriaid on analüüsi käigus võimalik üle vaadata ja vajadusel lisada. Kvalitatiivne sisuanalüüs on tundlik ja täpne, mis võimaldab tähelepanu pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele tekstis. Analüüs on tihedalt tekstipõhine (Kalmus jt, 2015)

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tegemiseks kasutasin induktiivset kontentanalüüsi ning samuti ka juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi. Induktiivne kontentanalüüs lähtub andmetest ning välditakse eelnevalt määratletud kategooriaid (Kalmus jt, 2015). See tähendab, et konkreetsed koodid ja kategooriad tuletatakse konkreetsetest andmetest. Juhtumiülese ehk horisontaalse analüüsi juures vaadeldakse mitut analüüsivat juhtumit samaaegselt (Kalmus jt, 2015). Erinevatest intervjuudest kogutakse kokku kõik konkreetse teema kohta käivad tekstiosad ning võrreldakse selle käsitlemist kõigi intervjuude lõikes. Selle eesmärgiks minu töös oli leida läbivad teemad (Kalmus jt, 2015).

Transkriptsioonid ei ole välja toodud lisades, kuna sihtgrupp oli väiksearvuline rühm, mistõttu ei pruugi nende konfidentsiaalsus olla võimalik. Intervjuude käigus rääkisime pisidetailidest ja konkreetsetest juhtumitest, mille põhjal oleks võimalik aru saada, kes oli intervjuueeritav. Selle asemel on uuringu tulemusi kirjeldavates peatükkides välja toodud tsitaate või intervjuu andmeid. Tsitaadid on viidud pseudonüümsele kujule ehk märgistatud tunnustega V1, V2, V3, ... , mis viitavad intervjuu numbritele.

3.4 Meetodi kriitika

Minu valim oli väike (seitse inimest), kuna lasin inimestel iseendaga ühendust. Minu tehtud järeldused ei pruugi üldistada tervikut, kuna kasutan kvalitatiivset uurimismeetodit ja mittetöenäosuslikku valimit. Kuna tegemist on tundliku teemaga, siis oli kohati keeruline leida inimesi, kes oleksid nõus sellest rääkima. Kvalitatiivse sisuanalüüsi üheks nõrgaks küljeks on valimi väiksus, mis tähendab, et suuri üldistusi konkreetse teema koha pealt teha ei saa (Laherand, 2008). Kvalitatiivset uurimismeetodit on kritiseeritud ka selle poolest, et uurimistulemuste osas on välja toodud liiga nappe väljavõtteid intervjuudest. Lisaks on tekitanud küsimusi ka andmete erinev tõlgendamine ning seletuste tõesus ja valiidsus (Laherand, 2008).

3.5 Eetilised dilemmad ja eneserefleksioon

Valisin sellise teema, sest kõikidest valikutest kõnetas see mind enim ning mul on teemaga kaudne isiklik kogemus olemas. Enne intervjuud tutvustasin neile teemat, seletasin intervjuu ülesehitust ja küsisin nende nõusolekut uuringus osalemiseks. Andmete kogumisel puutusin kokku eetiliste probleemidega nagu privaatsuse ja konfidentsiaalsuse tagamine, potentsiaalselt haavatav isik ning segadus rollides. Intervjuueeritavate privaatsuse ning konfidentsiaalsuse tagasin sellega, et ei küsinud nende kohta isiklike andmeid (näiteks nimi, vanus, töökoht jms). Kuna osad intervjuueeritavad, kes minuga ühendust võtsid, ei esine Facebookis oma päris nimega, siis kahe intervjuueeritava pärisnime ma ei teagi. Intervjuud sujusid väga hästi ja

inimesed julgusid mulle ennast õnneks avada. Kohati tundsin, et langesin enda uurija rollist välja ja hakkasin intervjuueeritava loole emotsionaalselt kaasa elama. Poolstruktureeritud intervjuu oli väga hea valik, kuna osades intervjuudes ei pidanud ma teatud küsimusi ise küsimagi, sest intervjuueeritavad katsid ise need teemad enda jutu sees ära. Selle asemel sain juurde küsida täpsustavaid ja lisaküsimusi, mis aitasid mul paremini vastuseid mõista.

4. TULEMUSED

Tulemused jagasin neljaks alapeatükiks – majanduslikud mõjutused, muutused igapäevaelus, sotsiaalsed suhted ja omavahelised suhted. Need samad teemad on käsitletud ka teoreetilises osas ning toetavad minu tööd.

Kõikide minu intervjueeritavate juhtumid olid väga erinevad, kuid siiski sai teha mõningaid üldistusi. Intervjuude käigus tuli välja, et kõik intervjueeritavad on suhelnud enda lähedasega vangistuse jooksul telefonitsi, kuna see on kõige lihtsam ja kiireim suhtlusviis. Tavaliselt räägiti telefonikõnede ajal sellest, kuidas läheb teistel pereliikmetel väljaspool vanglat, vahetati perekondlikke uudiseid ning väga palju räägiti ka mõlema poole tervisest. Samuti leidsid mõned intervjueeritavad, et liiga tihti helistades on jututeemasid keeruline leida, kuna suhtlus on tihe ning kõik on öeldud. Lisaks olid ka kõik intervjueeritavad käinud vähemalt ühe korra lähedasel külas kas arestimajas või vanglas.

V5: „No me räägime suht nagu sellest minu igapäevaelust, mis mina igapäev teen, kuidas mul läheb, mis ma nagu oma tööasjadega teen, mis lapsega, siis tema räägib oma mingitest asjadest, mis tal seal sees on ja toimub ja, noh siuke. Konkreetset teemat nagu ei olegi, hästi paljudest asjadest lihtsalt räägime.“

Osad intervjueeritavad ei kasuta enam lühiajalise kokkusaamise võimalusi, kuna neil on peres väiksemad lapsed, keda on kahetunnise külastusaja jooksul väga keeruline tegevuses hoida. See tekitab pingeid ja stressi nii kinnipeetavale kui ka sellele, kes külastama tuli.

V5: „Aga siis oli see ausalt täielik piinamine, kui me pidime seal klaasi taga käima selle aktiivse väikse lapsega, kes ei püsinud purgis ka paigal ja see on siuke väike ala ja siis sa oled seal sees kinni. See klaas on vahel, ta ei saa seda issit katsuda, ta ei osanud rääkida ja siis üritad teda 2 tundi kuidagi rakkes hoida ja lõbustada, et ta ei hakkaks röökima ja et see teisi ei segaks ja lõpuks minu enda jaoks oli see nii stressirohke, et ma ütlesin, et mina enam ei tule lapsega sinna.“

Lähedaste esmane reaktsioon perekonnaliikme vangistusele oli enamasti suur šokk, hirm, ehmatus ja kurbus. Lähedaste jaoks ei tundunud see reaalne, et nende üks perekonnaliige lähebki kinnipidamisasutusse.

V1: „*No kuidas seda võib nimetada, seda võib nimetada, et sain šoki, /.../, siis see ikkagi ehmatas mind ära /.../.*“

V3: „*Ja siis ikka suht šokiseisund oli, et ei tundunud reaalne, et nagu enda perekonnaliikmega võib selline asi juhtuda.*“

Minu intervjuude käigus tulid väga tugevalt välja ka Eesti vanglasüsteemi negatiivsed küljed. Intervjueeritavate hulgas oli neid, kelle lähedane on või oli mõnda aega karistust kandnud Soome vanglas. Tihti mainiti seda, kuidas Soome vanglad on inimlikumad, väärtustavad rohkem perekonda ning suhtlemist ja pakuvad rohkemaid võimalusi vanglasiseselt (näiteks erinevad võimalused sportimiseks (nii sise- kui ka välistingimustes) või hobidega tegelemiseks). Üks intervjueeritavatest sai enda perekonnaliikmele Soome vanglasse viia kitarr, et ta saaks kitarriga mängimist ja laulukirjutamist jätkata.

V2: „*Selles suhtes erinevat, et Soome, Soome riik, Soome vangla austab väga perekonda, väga perekonna lähedust, nad teevad kõik selle jaoks, et see perekond oleks koos, et nad saaks olla koos, et nad kohtuksid. /.../ Seal on ikkagi reeglid, kodukorrad, aga neid koheldakse seal inimestena. /.../ Nad tegid seal savidest nõusid, nad valmistasid ehteid, nende jaoks käisid seal mingid tõelised kokad, kokakunst, nendel olid saunad, nendel olid sportimisvõimalused nii sees kui väljas.*“

Üks intervjueeritavatest mainis ka seda, et Soomes ei toimu kokkusaamisele minnes iga kord põhjalikku ja kehalist läbiotsimist, mida tehakse Eestis. Ta mõistab, et põhjalik läbiotsimine oleks vajalik kui ametnikel või narkokoeral on kahtlus keelatud asjade suhtes. Samuti saaks ta aru läbiotsimisest kui isikul on varasem kriminaalne taust. Läbi otsitakse ka lapsed, kes kokkusaamistele tulevad ning mida vanemaks nad saavad, seda rohkem hakkavad nad olukorda mõistma. Intervjueeritavatel on ette tulnud olukordi, kus lastele ei meeldi läbiotsimised, kuid siis on neile selgitatud, et pereliikme nägemiseks on see vajalik protsess.

4.1 Majanduslik mõjutus

Minu intervjueeritavatest vastas viis inimest, et perekonnaliikme vangistus on neid majanduslikult mõjutanud ning see on olnud raske. Kõige suuremad kulutused on kohtukulud, kõneaeg, kokkusaamised ja kinnipeetavale raha saatmine. Enamasti oli tegemist perekondadega, kus perekonda hoidsid majanduslikult üleval mõlemad pooled, mis tähendas, et kinnipidamisasutusse sattudes kadus perekonnalt ära üks sissetulekuallikas. Tavaliselt pöördus vabaduses olev pereliige abi saamiseks enda teiste pereliikmete poole, näiteks vanemate või õdede-vendade poole.

V2: *„Raske on selles suhtes, et kuna ma teenin üksi ja ma pean saatma siis raha vanglasse /.../.“*

Kahe teise intervjueeritava puhul majanduslik mõju puudus, sest see ei mõjutanud otseselt konkreetset intervjueeritavat ning teine intervjueeritav oli lõpetanud perekonnaliikmega suhtluse hoopiski ära.

V3: *„/.../ minul isiklikult mitte, aga ma tean, et pere oli küll, sest kõik need tasud, mis tuli, ma nüüd ei teagi kellele, prokuratuurile vist siis, maksta.“*

Majandusliku mõjutuse all toodi välja ka muud suured kulutused, mis perekonnaliikme toetamise keeruliseks teeb. Näiteks mainiti kinnipeetavale raha saatmist ja kokkusaamiste maksumust.

V5: *„Ja need kulud, mis sealt vahelt ära võetakse, ma ei tea, 70% võetakse vahelt ära ja 30% saab ainult kätte /.../ Ja need kokkusaamised, need maksavad iga kord mul umbes 100euri /.../, sest noh sa saadki nagu vangla poest valida, aga seal on palju kallimad nad, mingi ma ei mäleta, kas umbes 200%-se juurdehindlusega kui me üks kord arvutasime, mis need võrreldes väljas olevate kaupadega on.“*

Välja toodi ka, et vangla poe hinnad on väga kõrged võrreldes tavaliste poehindadega. Lisaks sellele mainiti, et kui minna pikaajalisele kohtumisele, siis on võimalik osta vangla poest küll erinevaid tooteid, kuid nendega ei saa kinnipeetav ja külastaja süüa teha.

V4: „*Mis seal veel oli, poe hinnad on muidugi üüratud, suure poolese kohvipaki, mille sa saad tavapoest ütleme 3 euroga kätte, sealt sa ostad selle mingisuguse 5 euriga juba.*“

Vangla poest saab näiteks kartulikrõpse, šokolaadi ja küpsist, kuid kokata nendest midagi ei saa. Koos söögi tegemine ja kokkamine oleks üks lisategevus, mida külastaja ja kinnipeetav kokkusaamistel veel teha saaksid.

4.2 Vaimne mõju

Vaimset poolt kirjeldati enamasti negatiivsete omadussõnadega – raske, kurnav, väsitav, üksindus, pettumus, kokku kukkunud ja katki. Samuti toodi välja ka, et rohkem pidi toeks olema ka teistele perekonnaliikmetele, mis tegi enda olemise veel raskemaks.

V1: „*/.../ et mina olen kokku kukkunud /.../ see rebib nii tükkideks, et ta teebki üliväga katki.*“

Mainiti ka seda, et peast käisid läbi igasugused halvad mõtted ehk eluisu oli otsas, sest osadele perekonnaliikmetele tuli vangistus ootamatult ning suure šokina. Oma emotsioonidega ei osatud toime tulla ja need kuhjusid, mistõttu tekkisid ka sellised mõtted.

V5: „*Esiteks on raske nagu üksinda olla nii vaimselt kui füüsiliselt, kui ka emotsionaalselt /.../ et esimesed pool aastat mul ei olnud üldse eluisu ja ma mõtlesin igasuguseid haigeid mõtteid ja et nagu, kuidas siit ära minna /.../.*“

Kuna ära pidi harjuma üksi olemisega ning üksi tegelema kõige selle kurbustundega, siis pöördus mõni minu intervjueritav lohutuse saamiseks alkoholi poole.

V6: „*Ma hakkasin jooma.*“

Üks intervjueritavatest mainis ka, et lähedastele pereliikmetele, kes satuvad sellisesse olukorda, võiks olla pakutud psühholoogilist tuge või abi. Konkreetsetes juhtumites andis perekond uurijatele lubaduse uurimise lõpuni sellest kellegagi mitte sõnagi rääkida. Kuid

vastupandamatult tekkisid neil emotsioonid ja reaktsioonid, mida oleks soovinud lahti mõtestada.

V1: „*Võib-olla see on oluline, et need inimesed, kelle lähedased satuvad sellesse olukorda, ei tule selle peale või tähendab, on nagu niisuguses seisus, et neil oleks tegelikult vaja nagu mingit tuge või abi. Et selles suhtes, et kedagi, kellega rääkida, kui nad ei tohi mitte kellegagi rääkida. Kedagi, kes nagu aitaks mõista nii-öelda psühholoogilist tuge. Et see võiks olla nagu pakutud jah, see tundub nagu absurd, et miks, aga samas need inimesed ei ole tihtipeale selles süüdi, eks ju.*“

Psühholoogiline tugi on vajalik mõlemale poolele. Eesti vanglates on kinnipeetavatele tagatud psühholoogiline tugi, kuid see võiks olla mingil määral pakutud ka vanglaväliselt perekonnaliikmetele.

V4: „*Kui ta mingit mõistlikku juttu mulle räägib, et noh, siis ma võin temaga rääkida, aga ta on üritanud selle kahe aasta jooksul juba kaks korda endale enesetappu teha. Nii, et ei ole nagu väga mõistlik.*“

Teoreetilises osas tuli välja, kuidas üksikvangistus võib viia enesevigastusmõtteni. Ühes konkreetses juhtumis nii ka läks. Intervjueeritav rääkis, et selline uudis tuli talle suure üllatusena ning see mõjus talle väga raskelt.

4.3 Muutused igapäevaelus

Kõikides minu intervjueeritud perekondades olid lapsed ning kõikidele lastele avaldas perekonnaliikme vangistus teatavat mõju (olenemata vanusest). Väiksemad lapsed ei saanud tihtipeale aru, kuidas vangistus töötab ning miks üks perekonnaliige elab „kuskil mujal“. Lisaks arvasid mõned lapsed, et võib-olla üks vanem ei tahagi temaga koos elada ja et nemad on kuidagi midagi ise valesti teinud. Samuti oli perekondasid, kes otsustasid väiksematele lastele perekonnaliikme vangistusest mitte rääkida. Põhjuseks toodigi, et suure tõenäosusega ei saa

väiksem laps aru, kuidas ja mil viisil vangistus töötab. Lisaks ilmnesid perekonnas seoses lastega veel ka näiteks logistilised probleemid, st lapse toomised/viimised.

V1: „*Jah, kõik peale noorema lapse, kes oli siis kui see juhtus ju kuuene ja pidasime teda liiga väikseks selleks, et talle rääkida ja tema lihtsalt teadis, et vend on välismaal ära.*“

Mainiti ka, et raske on ka igapäevane üksi olek. Mõned intervjueeritavad ei ela Eestis (kuigi perekonnaliige on Eesti vanglas) või elavad mujal linnas, mis tähendab, et tihti külas käimine ei ole võimalik. See omakorda tähendab, et igapäevane suhtlus käib telefoni teel, kuid nii ei saa aru teise emotsioonidest. Samuti on telefoni teel väga raske aru saada naljadest.

V2: „*Selles suhtes on mõjutanud, et kuna me elame teises riigis ja materiaalselt ei ole võimalik, mõeldamatu on sõita tunniks-kaheks Jõhvi, hoopis teise otsa minna vaatama, et see on raske.*“

V5: „*Vahest ongi, et teeb mingi nalja enda arust, aga mul juba on mingi „mida *****“, miks sa ütled mulle sellist asja“, et mis siin naljakat on.*“

Üksteisest mitte aru saamine on mõnede intervjueeritavate jaoks tekitanud ka omavahelisi probleeme ja tülisid. Mainiti, et sellist laadi tülisid ei olnud neil enne vangistust, kuid vangistuse jooksul on need aga aina tihedamini esile tulnud. Ühel hetkel on kõik tülid siiski lahendatud ja läbi arutatud.

4.4 Sotsiaalsed suhted

Suurem osa minu intervjueeritavate tutvusringkonnast oli neile toeks ning ei mõistnud kedagi hukka. Siiski olid omad kahtlused, mida räägivad sõbrad ja tuttavad nende selja taga ning kas nad ka päriselt ei mõista hukka. Teatud sõprade ja/või sugulastega on osadel intervjueeritavatel suhtlus lõppenud, sest nad olid hukkamõistvad seega lõpetati suhtlemine põhimõtteliselt päeva pealt (ühe või teise poole otsusel).

V1: „Ja tegelikult ma pean ütlema, et inimesed reageerisid nina all kõik väga sõbralikult, aga me teame, et selja taga ei pruugi nii olla ja see käib sul varjuna kaasas nagu kogu aeg, nii et noh, selles suhtes võib-olla need suhted nagu pigem halvenesid või vähenesid lihtsalt.“

Kardeti ka sõprade või töökoha kaotust perekonnaliikme vangistuse tõttu, mis tegelikult ei juhtunud. Sõprade kadumist kartsid eriti nooremad pereliikmed.

V3: „Ka väga palju ei mõjutanud, pigem võib-olla isegi positiivselt, et inimesed olid toeks või nagu keegi ei tekitanud halba tunnet selles mõttes, et sul on nüüd kriminaalist vend või nii. Pigem kõik olid hästi toetavad. Ma kartsin küll, et see võib, kui umbes tööl kuskil välja tuleb, et siis äkki lastakse lahti, aga need hirmud kadusid suht kiiresti. /../ Aga vennal oli küll suur mure, et äkki ta sõbrad ei taha enam temaga rääkida selle pärast, et üks vend on vangis.“

Osade intervjuueeritavate sugulased ja sõbrad on üritanud lähedasemaid pereliikmeid mõjutada selles suunas, et nad kinnipeetavaga enam ei suhtleks. Nad leiavad, et kinnipeetavaga suhtlemine on mõttetutegevus ning ajaraisk.

V4: „Sugulased on jah vast nagu jalad nüüd tagumiku alt välja ajanud, et vinguvad ja soiuvad ja sõimavad ja solvavad teda ja emale on üritatud selgeks teha, et ta poisist lahti ütleks ja noh, ei ole just kõige paremalt ja ma ütlesin ka neile nagu otse välja, et ei ole nagu mõtet sellist lollust teha, et pigem nagu, ärge siis suhelge /../ Et selles mõttes on jah, teatud suhted on mul ära lõppenud.“

Mainiti ka, et vanem generatsioon mõistab rohkem hukka ja vaatab vangistust pigem väga halva ning negatiivse asjana. Põhjus võib olla kasvatuses ning karmimates tingimustes üles kasvamine. Noorem generatsioon võib olla rohkem mõistvam ja aktsepteerivam.

4.5 Omavahelised suhted

Enamasti oli perekonnaliikme ja kinnipeetava omavaheline suhtlus kerge. Omavahelised suhted kulgesid siiski perekonnaliikme vangistuse jooksul seinast seinast – oli neid, kelle suhtlus

vangistuse ajal ei muutunud, st suhtlus ja läbisaamine on alati olnud hea. Mõned hakkasid vangistuse ajal või peale vangistust isegi rohkem suhtlema ning omavaheline läbisaamine paranes.

V1: *„Läks paremaks kindlasti. Absoluutselt. /.../ suhtleb meiega ja on nagu rohkem olemas ja avatum ja noh, et praegu kindlasti meie suhted on paremad, kui vahetult enne seda perioodi.“*

Siiski leidis neid, kelle omavahelised suhted on vangistuse käigus raskemaks ning keerulisemaks läinud. Põhjuseks toodi usalduse puudumine, koroonakriis ning ka soov mitte enam seostada end konkreetse kinnipeetavaga.

V4: *„Raskemaks, meil ei ole seda vennalikku usaldamist enam, et me oleme nagu päris kaugenenud selle kahe aastaga ja noh see kolm aastat veel, kindlasti ta mõjutab hästi palju.“*

V5: *„Väga raske on viimasel ajal, selle pärast, et ongi see vangistus on selle asja kõik pekki keeranud, /.../ Kolm esimest aastat ka võib-olla oli selline, kus oli kõik veel enamvähem samamoodi, aga siis hakkas nagu täiega allamäge minema, see oligi vist peale seda koroonat kohe.“*

Koroonakriis pärssis mõningate pereliikmete ja kinnipeetavate omavahelisi kohtumisi. Samuti tekitas juurde ebavajalikke tülisid ja möödarääkimisi.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Minu intervjuueeritavad kirjeldasid kõige rohkem kogemusi seoses vaimse ja majandusliku osaga. Perekonnaliikmed pidid toime tulema üksi olemisega ning erinevate negatiivsete emotsioonidega, samuti ka stressiga (Hanna jt, 2009). Intervjuueeritavad olid kurvad, kurnatud, pettunud ja kokku kukkunud. Oli neid, kes pöördusid abi saamiseks psühholoogide poole. Psühholoogiline tugi võiks olla pakutud mingil määral ka pereliikmetele vabaduses. See aitaks võib-olla paremini toime tulla enda emotsioonide ning ka stressiga. Kui vangistuse alguses tuleb harjuda ära üksi olemisega, siis hiljem on ilmselt vastupidine reaktsioon, st et kui perekonnaliige tuleb koju tagasi, tuleb ära harjuda taas mitmekesi elamisega. Ka see võib pereliikmete vahel tekitada tülisid ja möödarääkimisi. Samuti arvan ma, et arvestades kõiki erinevaid tegureid, kuidas vangistus perekonda ja kinnipeetavat ennast mõjutab, siis oleks ilmselt kasulik ka peale vangistust hoida silma peal enda vaimsel tervisel ning käia vajadusel psühholoogi vastuvõtul. Majandusliku poole pealt oli pereliikmetel raske, kuna osadel kadus ära üks sissetulekuallikas ning tavapärasele kulutustele tulid juurde täiendavad väljaminekud. Seda näitas ka Gelleri ja Franklini (2014) uuring. Samuti tuli minu intervjuudest välja, et erinevad kohtu- ja vanglataasud on väga kõrged ning perekonnal kulub kinnipeetava toetamiseks ühes kuus mitu sada eurot.

Vangistus muutis ka perekonna igapäevaelu. Kuna kõikides minu intervjuueeritud perekondades olid lapsed, siis avaldas see kõikidele lastele moel või teisel mõju. Väiksemad lapsed ei mõistnud vangistuse olemust ning tundsid pereliikmest puudust. Mõned lapsed olid mõelnud, kas see on kuidagi nende süü, et üks pereliige nendega koos ei ela. See võib neis tekitada aga stressi ja süütunnet. Seda kartust on enda uuringus välja toonud ka Roguski ja Chauvel (2009). Samuti tekkisid erinevad logistilised probleemid laste toomiste ja viimistega, mille juures tuli abi paluda teistelt ning kaugematelt perekonnaliikmetelt. Ka kannatasid pereliikmete sotsiaalsed suhted – oli hukkamõistu ning osade sõprade ja/või sugulastega katkesid sidemed. Suhete katkemist kinnitasid ka Chauvel ja Roguski (2009). Omavahelised suhted kas paranesid või läksid halvemaks – osad hakkasid rohkem suhtlema, kuid oli ka neid, kes suhtluse täiesti katkestasid või on see nüüd keerulisem kui enne. Enamasti oli perekonnaliikmega suhtlemine peale vanglakaristust lihtne ja kerge (Schollenberger, 2009). Sotsiaalsete sidemete kadumine võibki olla seotud sellega, et perekonnaliikmed on pikka aega olnud üksinda ning sellega tasapikku ära harjunud. Lisaks võib vangistusega kaasaskäiv häbistav märk olla põhjuseks,

miks osad pereliikmed ja/või sõbrad ei soovi enam endise kinnipeetava suhelda. See tuleb enamasti välja vanema generatsiooni puhul.

Lisaks näitab minu töö intervjueeritavate kogemuse põhjal, et Eesti vanglasüsteemis on negatiivseid külgi, mida peaks parandama. Näiteks võiks olla väikeste lastega peredele pakutud lühiajaline kokkusaamine ilma klaasita, et pered saaksid olla füüsiliselt koos. Ilma klaasita kokkusaamine aitaks kaasa lapse lähedustunde tekitamisele. Seda, et füüsiline kontakt tugevdab peresuhteid ning samuti vanema ja lapse vahelist kiindumust on kinnitanud ka Boudin jt (2017). Samuti võib see tõsta lapse enesehinnangut.

6. KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli teada saada, millised on vangistuse mõjud kinnipeetava perekonnale. Selleks kirjeldasin kõigepealt, kuidas mõjub vangistus kinnipeetavale endale. Tuleb välja, et vangistus mõjub kinnipeetavale pigem kurnavalt ja raskelt – seda mõjutavad vangla keskkond, kinnipeetava enda vaimne tervis ning suhted lähedastega. Ka peale vangistust võib kinnipeetaval olla raske tagasi ühiskonda sulanduda, kuna vangistusega käib kaasas häbimärgistav stigma, mis võib pärssida tööhõivet ning suhteid perekonna või tulevaste kaaslastega.

Ka perekonda mõjutab perekonnaliikme vangistus väga palju – puruneda võivad abielud, suhted lastega ning kaugemate perekonnaliikmete või sõprade ja tuttavatega. Kinnipeetava perekonnal on perekonnaliikme vangistuse ajal tihtipeale ka majanduslikult raske, kuna lisaks igapäevastele väljaminekutele ja pere ülalhoidmisele peab olema ressursi ka täiendavateks väljaminekuteks – kohtukulud, telefonikõned ja külastused vanglasse.

Samuti on bakalaureusetöös välja toodud ka statistika Eesti kohta – kinnipeetavate arv viimase 10 aasta jooksul on märgatavalt vähenenud. Seda näeb eriti hästi alaealiste kinnipeetavate numbritest, mis on aastatega vähenenud 10-kordselt. Lisaks toetab Eesti vanglasüsteem ka neid kinnipeetavaid, kes on väikelaste emad ja soovivad enda laste kasvatamisel olemas olla.

Selleks, et saada teada, kuidas perekonnaliikme vangistus perekonda mõjutab, viisin läbi seitse poolstruktureeritud intervjuud. Kõige tugevamalt tulid esile vaimsed ja majanduslikud mõjutused, sest perekond peab harjuma olema üksinda ning üksi teenima.

Edasistes uuringutes saab näiteks uurida, kas ja millised on vangistuse positiivsed küljed kinnipeetavale endale ning samuti ka tema perekonnale. Nii tekiks võrdlusmoment negatiivsete ja positiivsete aspektide vahel. Samuti saaks neid samu mõjutusi uurida ka kvantitatiivselt, et saaks hea ülevaate, milliseid tulemusi saaks üldistada. Võimalus on uurida spetsiifilisemalt ka vangistuse mõju lastele.

SUMMARY

This bachelor's thesis titled “The impact of imprisonment on the prisoner's family” aims to find out the effects of imprisonment on the prisoner's family. To do this, I first described how imprisonment affects the prisoner himself. It turns out that imprisonment has a rather exhausting and severe effect on the prisoner – it is influenced by the prison environment, the prisoner's own mental health and relationships with relatives. Even after imprisonment, it can be difficult for a prisoner to reintegrate into society, as imprisonment is accompanied with a stigma that can hamper employment and relationships with family or future co-workers.

The family is also greatly affected by the imprisonment of a family member – marriages, relationships with children, relatives or friends could end. The prisoner's family is often financially challenged during the imprisonment, as in addition to the daily expenses there are additional expenses - court costs, telephone calls and visits to the prison.

Statistics on Estonia have also been presented in the bachelor's thesis – the number of prisoners has decreased significantly over the last 10 years. This is particularly evident in the numbers of juvenile detainees, which have fallen 10 times over the years. In addition, the Estonian prison system also supports those prisoners who are mothers of infants and wish to be present in the upbringing of their children.

In order to find out how the imprisonment of a family member affects the family, I conducted seven semi-structured interviews. Mental and economic impacts were most described, as the family had to get used to being alone and earn the wage alone.

Further research could examine whether and what are the positive aspects of imprisonment for the detainee himself as well as for his family. This would create a point of comparison between the negative and the positive aspects. These same effects could also be studied quantitatively to get an overview of results which could be generalized. It is also possible to study more specifically the impact of imprisonment on children. The impact of imprisonment on children could also be studied more specifically.

ALLIKAD

Aas, A-M. (2018). *Laps vanglas ema juures: spetsialistide tõlgendused lapse heaolust*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava.

Apel, R, ja Ramakers, A. (2018). Impact of Incarceration on Employment Prospects. B. M. Huebner, N. A. Frost (toim.), *Handbook on the Consequences of Sentencing and Punishment Decisions* (lk 84-105). New York: Routledge.

Apel, R. (2016). The Effects of Jail and Prison Confinement on Cohabitation and Marriage. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 665, 103–126.

Apel, R., Blokland, A., Nieuwebeerta, P. ja van Schellen, M. (2010). The Impact of Imprisonment on Marriage and Divorce: A Risk Set Matching Approach. *Journal of Quantitative Criminology*, 26(2), 269-300. <https://doi.org/10.1007/s10940-009-9087-5>

Bachmann, T. (2015). *Psühholoogia. Raamat juristile*. Tallinn: Juura

Berg, M. T. ja Huebner, B. M. (2011). Reentry and the Ties that Bind: An Examination of Social Ties, Employment, and Recidivism. *Justice Quarterly*, 28(2), 382-410. <https://doi.org/10.1080/07418825.2010.498383>

Boudin, C., Stutz, T. ja Littmann, A. (2013). Prison Visitation Policies: A Fifty-State Survey. *Yale Law and Policy Review*, 32(1), 149-189. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2171412>

Bruns, A. (2019). The Third Shift: Multiple Job Holding and the Incarceration of Women's Partners. *Social Science Research* 80, 202–215. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.12.024>

Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. ja Pleace, N. (2010, detsember). Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. Raport, *Consensus Conference: Policy Recommendations of the Jury*. Brüssel: FEANTSA.

Comfort, M., McKay, T., Landwehr, J., Kennedy, E., Bir, A. ja Lindquist, C. (2016). *The costs of incarceration for families of prisoners*. Kasutatud 21.05.2022, <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-903-5.pdf>

Cooper, C., ja Berwick, S. (2001). Factors affecting psychological well-being of three groups of suicide-prone prisoners. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 20(2), 169–182. <https://doi.org/10.1007/s12144-001-1025-0>

Davis, L. M., Williams, M. V., Derose, K. P., Steinberg, P., Nicosia, N., Overton, A., Miyashiro, L., Turner, S., Fain, T. ja Williams, E. (2011). The Impact of Incarceration on Families: Key Findings. *Understanding the Public Health Implications of Prisoner Reentry in California: State-of-the-State Report*, (lk 117–142). California: RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1165tce.13>

Dickie, D. (2013). *The Financial Impact of Imprisonment on Families*. Kasutatud 20.05.2022, <https://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2013/10/financial-impact-imprisonment-families.pdf>

Dobbie, W., Grönqvist, H., Niknami, S., Palme, M., & Priks, M. (2018). *The intergenerational effects of parental incarceration*. National Bureau of Economic Research. Kasutatud 03.01.2022, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24186/w24186.pdf

Doka, K. (1989). *Disenfranchised grief: Recognizing hidden sorrow*. Lexington, MA: Lexington Books.

Draper, A. K. (2004). The principles and application of qualitative reseach. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63, 641-646.

Fair, H. ja Walmsley, R. (2021). *World Prison Population List, thirteenth edition*. Kasutatud 25.04.2022, https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_13th_edition.pdf

Geller, A., ja Franklin, A. W. (2014). Paternal incarceration and the housing security of urban mothers. *Journal of Marriage and Family*, 76(2), 411–427. <https://doi.org/10.1111/jomf.12098>

Hairston, C. F. (2007). *Focus on children with incarcerated parents: An overview of the research literature*. Baltimore, MD: Annie E. Casey Foundation. Kasutatud 03.01.2022, https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/15158/AECasey_Children_IncParents.pdf?sequence=2

Haney, C. (2001). *The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment*. Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation. Kasutatud 13.12.2021, <https://aspe.hhs.gov/reports/psychological-impact-incarceration-implications-post-prison-adjustment-0>

Haney, C. (2012). Prison Effects in the Era of Mass Incarceration. *The Prison Journal*, 1–24. <https://doi.org/10.1177/0032885512448604>

Hanna, D., Ryder, E., Ngaki, H., Gendall, K., McMillan-Makalio, L. ja Macky, R. (2009). *The Health of Prisoners' Families*. Kasutatud 21.05.2022, [https://www.moh.govt.nz/notebook/nbbooks.nsf/0/ef6ab70d7f3c0b94cc25776d000a3861/\\$FILE/the-health-of-prisoners-families.pdf](https://www.moh.govt.nz/notebook/nbbooks.nsf/0/ef6ab70d7f3c0b94cc25776d000a3861/$FILE/the-health-of-prisoners-families.pdf)

Harding, D. J., Morenoff, J. D., Nguyen, A. P., ja Bushway, S. D. (2017). Short- and long-term effects of imprisonment on future felony convictions and prison admissions. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 114(42), 11103–11108. <https://doi.org/10.1073/pnas.1701544114>

Kalmus, V., Linno, M. ja Masso, A. (2015). *Teksti- ja diskursusanalüüsi meetodid*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 18.04.2022, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyyis>

Kikerpill, H. (2021). *Kinnipeetava õigus suhelda lapsega*. Magistritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond, avaliku õiguse instituut.

Kriminaalmenetluse seadustik. (22.12.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 03.01.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/782861?leiaKehtiv>

Kriminaalpoliitika kodulehekülg. (i.a). Kasutatud 02.05.2022, <https://www.kriminaalpoliitika.ee>

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: M.-L. Laherand

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). *Andmekogumismeetodid*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 03.01.2022, <https://samm.ut.ee/intervjuu>

Markson, L., Lösel, F., Souza, K. ja Lanskey, C. (2015). Male prisoners' family relationships and resilience in resettlement. *Criminology & Criminal Justice* 15(4), 423-441. <https://doi.org/10.1177/1748895814566287>

Maroto, M. L. (2015). The Absorbing Status of Incarceration and its Relationship with Wealth Accumulation. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(2), 207-236. <https://doi.org/10.1007/s10940-014-9231-8>

Massoglia, M., ja Pridemore, W. A. (2015). Incarceration and health. *Annual review of sociology*, 41, 291-310. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112326>

Morris, R. G., Carriaga, M. L., Diamond, B., Piquero, N. L. ja Piquero, A. R. (2012). Does prison strain lead to prison misbehavior? An application of general strain theory to inmate misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 194-201. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2011.12.001>

Mumola, C. J. (2000). *Bureau of Statistics Special Report: Incarcerated parents and their children*. Washington, DC: U.S Department of Justice. Kasutatud 02.01.2022, <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/iptc.pdf>

National Research Council. (2008). *Parole, Desistance from Crime, and Community Integration*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11988>

Nesmith, A., ja Ruhland, E. (2008). Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1119–1130. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.02.006>

Nurse, J., Woodcock, P. ja Ormsby, J. (2003). Influence of environmental factors on mental health within prisons: focus group study. *The BMJ*, 327: 480. <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7413.480>

Piper, A. ja Berle, D. (2019). The association between trauma experienced during incarceration and PTSD outcomes: a systematic review and meta-analysis. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 30(5), 854-875. <https://doi.org/10.1080/14789949.2019.1639788>

Roguski, M. ja Chauvel, F. (2009). *The Effects of Imprisonment on Inmates' and their Families' Health and Wellbeing*. Wellington: Litmus Ltd. Kasutatud 02.01.2022, http://www.antonioacasella.eu/salute/Roguski_2009.pdf

Schnittker, J., ja John, A. (2007). Enduring Stigma: The Long-Term Effects of Incarceration on Health. *Journal of Health and Social Behavior*, 48(2), 115–130. <https://doi.org/10.1177/002214650704800202>

Sheppard, A. ja Ricciardelli, R. (2020). Employment after prison: Navigating conditions of precarity and stigma. *European Journal of Probation*, 12(1), 34–52. <https://doi.org/10.1177/2066220320908251>

Shollenberger, T. (2009). *When Relatives Return: Interviews with Family Members of Returning Prisoners in Houston, Texas*. Washington DC: Urban Institute. Kasutatud 06.01.2022, <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/30406/411903-When-Relatives-Return-Interviews-with-Family-Members-of-Returning-Prisoners-in-Houston-Texas.PDF>

Taylor, C. J. (2016). The family's role in the reintegration of formerly incarcerated individuals: The direct effects of emotional support. *The Prison Journal*, 96(3), 331-354. <https://doi.org/10.1177/0032885516635085>

Travis, J., McBride ja E., Solomon, A. (2005). *Families Left Behind: The Hidden Costs of Incarceration and Reentry*. Washington DC: Urban Institute. Kasutatud 02.01.2022, <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/50461/310882-Families-Left-Behind.PDF>

Vangistusseadus. (08.07.2021). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 11.05.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/VangS>

Vanglateenistuse kodulehekülg. (i.a). Kasutatud 02.05.2022, <https://www.vangla.ee>

Visher, C. A., Debus-Sherill, S. A. ja Yahner, J. (2010). Employment After Prison: A Longitudinal Study of Former Prisoners. *Justice Quarterly*, 28(5), 698-718. <https://doi.org/10.1080/07418825.2010.535553>

Visher, C. A., Kachnowski, V., Vigne, N. L., ja Travis, J. (2004). *Baltimore prisoners' experiences returning home*. Washington, DC: Urban Institute. Kasutatud 05.01.2022, <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/42806/310946-Baltimore-Prisoners-Experiences-Returning-Home.PDF>

World Health Organization. (2022). Kasutatud 05.01.2022, <https://www.euro.who.int/en/home>

LISAD

Lisa 1. Intervjuukava

1. SISSEJUHATAVAD KÜSIMUSED:

1. Kes kuuluvad sinu perekonda?
2. Kes sinu lähedastest viibib/viibis kinnipidamisasutuses?
3. Kui kaua ta seal olnud on/oli (ja kaua veel jäänud on)?
4. Millistel viisidel sa temaga vangistuse jooksul suhtlesid?
 - 4.1 Kas te helistasite? Kui pikalt kõne kestis ja millest tavaliselt rääkisite?
 - 4.2 Kas te kohtusite? Kui sageli ja kui pikalt? Kuidas suhtlemised ja kohtumised tavaliselt läksid?
 - 4.3 Kas suhtlemine oli kerge või raske? Miks?
 - 4.4 Kas suhtlemine muutus aja jooksul? Kuidas?
5. Milline oli teie peres läbisaamine enne vangistust?
6. Kirjelda palun enda reaktsiooni, kui said teada, et lähedane vangi läheb.

2. MÕJUTUSED:

1. Kuidas vangistus majanduslikku olukorda mõjutas?
2. Kuidas mõjutas igapäevaelu?
3. Kuidas mõjutas sotsiaalseid suhteid (läbisaamine teistega või suhtumine teiste poolt)?
4. Kuidas vangistus sind vaimselt mõjutas?
5. Kuidas vangistus teie omavahelisi suhteid mõjutas? (mis läks halvemaks/paremaks)

3. KUI PEREKONNAS ON LAPSED:

1. Teie perekonnas on ... last, kui vana(d) ta/nad on?
2. Kas ta/nad teab(-vad) perekonnaliikme vangistusest?
3. Kes ja kuidas seda talle/neile ütles?
4. Kuidas nad sellele reageerisid?
5. Kuidas pereliikme vangistus neid mõjutanud on?
6. Mis on nende jaoks kõige keerulisem olnud?

KAS SOOVID MIDAGI VEEL LISADA, MIDA OLULISEKS PEAD?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sonja-Marie Aaslaid, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Vangistuse mõju kinnipeetava perekonnale“, mille juhendaja on Simone Eelmaa, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sonja-Marie Aaslaid

23.05.2022